

CUMHURİYET DÖNEMİ VATANDAŞLIK EĞİTİMİNDE ÖNEMLİ ADIMLAR

Hülya ÇELİK

Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı,
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, e-posta:
hulyacelikk@gmail.com

Özet

Ulus-devlet kavramının gelişime bağlı olarak modern anlamda ilk kez Fransa'da başlayan vatandaşlık eğitimi ile devlet istenilen özelliklere uygun vatandaş yetiştirme işlevini resmen üstlenmiştir. Böylece okullarda verilen vatandaşlık eğitimi oldukça önem kazanmıştır. Ülkemizde de Cumhuriyet'in ilanı ve bu dönemde eğitim adına gerçekleştirilen yeniliklerin vatandaşlık eğitimine etkileri büyük olmuştur. Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yılında vatandaşlık eğitimine katkısı bağlamında değerlendirilebilecek Tevhid-i Tedrisat Kanunu, öğretim programlarında değişiklikler ve Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabı üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Vatandaşlık Eğitimi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Öğretim Programı, Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Kitabı,*

Abstract

The state have taken under the control of bringing up citizens officially with citizenship education started in France in modern sense related the development of nation-state concept. Therefore citizenship education given in schools has become very important. In our country declaration of republic and innovations about education in that period have had important impact on citizenship education. In this study Tevhid-i Tedrisat Kanunu, changes in curriculum, the book titled Vatandaş İçin Medeni Bilgiler could be evaluated in context of contribution to citizenship education are mentioned.

Keywords: *Citizenship Education, Unification of Teaching Law, Curriculum, Book entitled "Civic Knowledge for Citizen"*

Giriş

Vatandaşlık eğitimi, genel anlamda demokratik bir toplumda ihtiyaç duyulan bilgi, beceri ve değerlerin öğretilmesini ifade etmektedir. Vatandaşlık eğitimi için gerekli bu niteliklerin kazandırılmasında okulların önemi büyüktür. Modern toplumlarda toplumsallaşma sürecinin en önemli halkası olan okul, ulusal bir topluluğun üyesi olmanın başlıca aracı konumundadır (Oğuz-Kılıç, 2007:

70).Ulus aidiyeti ve duygusunun ortaya çıkışında okulda verilen ortak bilgilerin, beceri ve değerlerin içselleştirilmesi etkili olmaktadır.

Modern anlamda vatandaşlık eğitimi ulus/devlet kavramının gelişimi ile ilintili olarak ilk kez on dokuzuncu yüzyılda Fransa’da başlamıştır (Tezgel, 2008: 17). 1762 sonrasında Cizvit Tarikatı’nın kaldırılması, mal varlığına el konulup öğretim de dâhil olmak üzere üyelerinin çalışmalarının durdurulması Fransız çocuklara laik bir eğitim vermek için fırsat sunmuştur (Heater, 2007: 194). Eğitim artık kilisenin değil, devletin kontrolünde olduğundan eğitimde dini amaçların yerini siyasi amaçlar almıştır. 1762’de La Chalotais, *Ulusal Eğitim Üzerine Deneme* adlı eserinde devletin laikliği, ahlakı ve ülkeye bağlılık duygusunu arttırmak için eğitimin kontrolünü alması gerektiğini öne sürmüştür. O dönemde pek çok düşünür yurttaş eğitimini içeren eğitim fikrine desteklerini vermişler; bunlardan örneğin Navarre, geleneksel müfredatta vatandaşlıkla ilgili bir içerik olmamasından yakınırken “Okuma yazma eğitimi, neden gençlerimizin siyasi değerler bilgisini arttırmasına hizmet etmesin?” diye sormuştur. 1792’de filozof-siyasetçi Condorcet hazırladığı *Demokrasi için Bir Eğitim* başlıklı raporda ahlak ve siyaset bilimlerinin siyasi eğitimin bir parçası olması gerektiğini vurgulamıştır. Condorcet’in “Devletin, siyasi bir din yaratmadan ve özgürlüğü ihlal etmeden vatandaşlarını yetiştirme görevi vardır” görüşü III. Cumhuriyet döneminde uygulamaya geçmiştir. 1882 yılında Fransız Eğitim Bakanı Jules Ferry, okulu Fransız ulusunun oluşumuna hizmet edecek bir siyasi araç haline getirmiştir (Schnapper, 1995: 142). III. Cumhuriyet döneminden itibaren öğretim programlarında yer alan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin başat hedefi “makbul vatandaş”ın inşası ve yurtseverliğin telkini olmuştur (Üstel, 2005: 20).

Fransa’da vatandaşlık eğitimi konusunda yaşanan bu gelişmelerden pek çok ülke aydınları gibi Osmanlı aydınları da etkilenmiştir. Özellikle II. Abdülhamid rejiminden kaçarak Avrupa’nın belli başlı kentlerine yerleşmiş aydınların II. Meşrutiyet’in ilanından sonra vatandaşlık eğitimi ile doğrudan ilişkili Malumat-ı Medeniye dersinin öğretim programlarına dâhil edilmesinde önemli katkıları vardır (Üstel, 2005: s. 22). 1913 tarihli Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkatı’nda (İlköğretim Geçici Kanunu) yer alan coğrafya, özellikle “Osmanlı Coğrafyası”, tarih, özellikle “Osmanlı Tarihi” vurgularıyla coğrafya ve tarih dersleri, Malumat-ı Medeniye ve Ahlakiye ve İktisadiye’nin yanı sıra bir Osmanlı vatandaşlığı oluşturmakla görevlidir.

1913 İlköğretim Geçici Kanunu ile genelde 7–13 yaşları arası çocukların, bazı özel koşullarda ise 7–16 yaş arası çocukların okullaşması amaçlanmış, öğretim programına dâhil edilen Osmanlı Tarihi, Osmanlı Coğrafyası ve Malumat-ı Medeniye dersleri ile ortak bir Osmanlılık kimliği çevresinde bütünleşme sağlamaya çalışılmıştır. Özellikle Malumat-ı Medeniye dersinin amacı 1913 tarihli bir ders kitabında, “insanın ailesine, hemcinsine, vatanına ve hükümetine karşı yapmaya mecbur olduğu vazifelerle, bunlara karşı olan haklar” şeklinde ifade edilmiştir (Ahmet Ziya ve Ali Haydar, 1913).

Ülkemizde II. Meşrutiyet’in ilanı ile başlayan vatandaşlık eğitiminde asıl dönüm noktası Cumhuriyet’in ilanı ve bu dönemde eğitim adına gerçekleştirilen

yenilikler olmuştur. Atatürk, hedeflediği çağdaş demokratik toplumun vatandaşlarının yetiştirilmesine ayrı bir önem vermiştir. Bu dönemde okullar da öncekinden farklı olarak demokratik değer, bilgi ve becerilerin öğrencilere kazandırılmasında temel işleve sahip konuma gelmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde vatandaşlık eğitimine katkı sağlayan önemli gelişmeleri şu ana başlıklar halinde inceleyebiliriz: Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Öğretim Programlarında Değişiklikler, Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Kitabı.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu

Osmanlı Devleti'nde 1776'dan itibaren Batı örneğine göre askerî okullar ve Tazminat yıllarından itibaren de Rüşdiye, İdadî ve Sultanî gibi ortaöğretim ve İptidâî gibi ilköğretim kurumları açılmış ve Darülfünun kurulmuştur (Akyüz, 2001: 299). Maarif Nezareti'ne bağlı bu mekteplerin yanında Meşihata, Şer'îye ve Evkaf Nezareti'ne bağlı medreseler ile Sıbyan Mektepleri de etkilerini sürdürmüşlerdir. Bunların dışında azınlık ve yabancı okullar da ülke içinde açılmaya başlayıp faaliyetlerine devam etmişlerdir. Dolayısıyla bu farklı eğitim kurumlarında birbirine tamamen zıt görüşlü insanların yetiştirilmesi de kaçınılmaz olmuştur. Millî esaslara dayalı yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde bu durum önemli bir sorun olarak görüldüğünden 3 Mart 1924'te "Öğretimlerin Birleştirilmesi" anlamına gelen 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılarak şu düzenlemeler yapılmıştır:

Madde 1: Ülkedeki tüm bilim ve öğretim kurumları Maarif Vekâleti'ne bağlanmıştır.

Madde 2: Şeriye ve Evkaf Vekâleti ya da özel vakıflarınca idare edilen tüm medrese ve mektepler Maarif Vekâleti'ne bağlanmıştır.

Madde 3: Şeriye ve Evkaf Vekâleti bütçesinden mekteplere ve medreselere ayrılan para Maarif bütçelerine geçirilecektir.

Madde 4: Maarif Vekâleti yüksek din uzmanları yetiştirmek için Darülfünun'da bir İlahiyat Fakültesi, imam ve hatip yetiştirmek için de ayrı mektepler açacaktır.

Öğretimin birleştirilmesi ile ülkede farklı isimler altında faaliyet gösteren bütün eğitim ve öğretim kurumları denetim altına alınmıştır. Bu kanunla "milletin duygu ve düşünce bakımından birliği"nin gerçekleşmesinde okul ve bu bağlamda Türkçe, Türkiye Tarihi, Türkiye Coğrafyası ve Malumat-ı Vataniye dersleri zorunlu dersler kapsamına alınarak stratejik bir önem kazanmıştır. Böylece ülkedeki okulların tamamı için Cumhuriyet rejiminin gerektirdiği ve yeni Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu vatandaşların yetiştirilmesi için en önemli adımlardan biri atılmıştır.

Öğretim Programlarında Değişiklikler

Vatandaşlık eğitiminde ilköğretim çok önemli rol oynamaktadır. Çünkü bu dönem, çocukların bilişsel, duyuşsal ve sosyal yönden hızla geliştikleri bir

dönemdir. Özellikle ilköğretimin son yıllarında çocuklar birçok konuyla ilgili analitik sorular sormaya başlar, siyasal bir tutum geliştirirler (Ersoy, 2007: 16).

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından itibaren ilköğretim konusu önemsenmiş, bir taraftan ilköğretim alanında okullaşma artması yönündeki çabalara hız verilirken, diğer yandan öğretimin içeriği ve pedagojik alt yapısında birtakım düzenlemelere gidilmiştir (Üstel, 2005: 128). 1923–1924 ders yılında 4.894 olan ilkokul sayısı, 1928-1929’da 6.599’a, 1931-1932’de 6.713’e yükselirken aynı dönemde öğrenci sayısı 341.941’den 523.611’e çıkmıştır. Ortaokuldaki oranlarda da artış görülmektedir. 1923–1924 ders yılında toplam 64 olan ortaokul sayısı, 1931-1932’de 80’e, öğrenci sayısı ise 10.052’den 30.316’ya yükselmiştir.

Cumhuriyet döneminde öğretim programlarında ilk düzenlemeler 1924’te Vasıf (Çınar) Bey’in Eğitim Bakanlığı sırasında gerçekleşmiştir. 43 kişilik program heyeti ilkokul, ortaokul ve liselerin ders programlarını değiştirmişlerdir. Buna göre ortaokul ve liselerden ruhiyat, terbiye, felsefe, malumat-ı hukukiye, malumat-ı iktisadiye, fen tarihi, usul-i defter gibi dersler kaldırılmış, bunlara karşılık ev idaresi, atölye, laboratuvar ve kız çocukları için çocuk bakımı gibi öğrencileri hayata hazırlayıcı dersler programlara eklenmiştir (Başgöz ve Wilson, 1968: 106). Böylece ortaokul ve liselerin öğrenci için çok ağır gelen ders programları da bu değişikliklerle bir hayli hafiflemiştir. Ayrıca söz konusu heyet, kitaplardan Osmanlı dönemi ideolojisine bağlı olan görüşleri ayıklayarak yerine cumhuriyetin temel ilkeleriyle uyumlu görüşler koymuştur.

Eğitim Bakanı Vasıf (Çınar) Bey’in 8 Eylül 1924 tarihli genelgesinde de eğitim öğretimin temel amaçları özetle şöyle gösterilmiştir (Akyüz, 2001: 301):

- “Eğitimin millî esaslara ve Batı medeniyetinin yöntemlerine dayanması
- Okulların insan ilişkileri, toplumsal yaşama kuralları, temizlik, düzen vs. gibi hususlarda medeni ve örnek alınacak bir eğitim yapmaları
- Çocukların kalplerinde ve ruhlarında Cumhuriyet için fedakâr olma ülküsünü taşımaları
- Okulların vicdan ve fikir hürriyeti ve bilinçli bir sorumluluk telkin etmesi
- Öğretimin uygulamalı ve işe yarar bir hale getirilmesi
- Okulların ilim ve okuma zevkini vermesi
- Okulların halka, sağlığını, değerini ve sağlıklı olmanın yollarını öğretmesi
- Okulların beden ve fikrin dengeli gelişimini sağlaması
- Okulların toplumun ve ailenin ihtiyaçlarını dinleyip göz önünde tutması
- Okulların tasarruf, yardımlaşma ve iktisat fikirleri vermesi
- Okulların çocuklarda hür ve makul bir disiplin oluşturması”

Ankara'dan gönderilen ilkeler doğrultusunda hazırlanıp 1924'te Balıkesir vilayet matbaasında basılan ve Hamdibey Bucağı'nda ilkokul 5. sınıf öğrencilerine Reşit Vahit (Koral) adında bir öğretmen tarafından dağıtılan "Hayat Rehberi" başlıklı bir belgede 48 madde halinde Türk çocuğunun sağlık, ahlak, sosyal dayanışma, meslek, çevre... ile ilgili yaşam ilkeleri yer almaktadır (Akyüz, 1999: 3–11). Cumhuriyetin istediği insan tipini 42. ilke en açık biçimde ifade etmektedir: "Hak yeme, haksız olma, haksızlığa sükût etme!" Böylece artık "susan, boyun eğen, bir şeye karışmayı kendi huzurunu düşünen, pasif insan tipi" kesinlikle reddedilmekte, onun yerine "konuşan, fikrini söyleyen, haksızlığa duysuz kalmayan ve gerekli tepkiyi gösteren, haksızlık yapmayan yeni bir "Cumhuriyet insan tipi" meydana getirmek amaçlanmıştır.

Erken Cumhuriyet döneminde vatandaşlık eğitimi etkileyen iki önemli program değişikliği gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki 1924 tarihli İlk Mektep Müfredat Programı'dır. Bu program, Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi'nin ilk programı olma özelliğini taşımaktadır (Keskin, 2002: 26). Ara program niteliği gösteren bu program ile 11 senedir devam eden üç devreli ve 6 yıllık ilkokullar kaldırılarak yerlerine 5 senelik ilkokullar konulmuştur. Bu program vatandaşlık eğitimi ile doğrudan ilgili olan Tarih, Coğrafya ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniyye derslerini içermektedir. Tarih ve Coğrafya dersleri 3. sınıfta birer saat, 4. ve 5. sınıflarda ikişer saat iken, Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniyye dersi her sınıfta birer saat olarak verilmiştir (İMMP 1340: 3). Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniyye dersinin amacı programda şu şekilde belirtilmiştir (İMMP 1340: 29):

"Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniyye derslerinin gayesi gençlere Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vatandaşı olmak sıfatıyla malik oldukları hak ve vazifelerini tanıtmak, bütün hareketlerinde hâkim olması lazım gelen ahlak esaslarını telkin etmek, ve'l-hâsıl milli ve insani vazifelerini takdir ve ifa edebilecek bir hale getirmektir"

Buna göre o dönem vatandaşlık eğitiminde hak ve sorumluluk bilinci taşımanın yanı sıra ahlak eğitimine de önem verildiğini söyleyebiliriz.

1926 tarihli İlk Mekteplerin Müfredat Programı'nda ilkokulun amacı şu şekilde belirtilmiştir:

"İlk mektebin başlıca maksadı, genç nesli muhitine faal bir halde intibak ettirmek suretiyle iyi vatandaşlar yetiştirmektir."

Böylece ilkokulun etkin ve iyi vatandaş yetiştirmedeki önemi vurgulanmış olmaktadır. Bu programda vatandaşlık eğitimi ile ilgili Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri yer almaktadır. Buna göre Tarih dersinin hedefleri şunlardır (İMMP 1926: 71):

- “Çocuklara Türk milletinin mazisi hakkında malumat verip onlarda milli şuur uyandırmak,
- Bugünkü medeniyetin uzun bir mazisinin mahsulü olduğunu anlatmak,
- Büyük şahısların hayat ve hareketleri tasvir edilerek çocuklara imtisale şayan numuneler göstermek.”

Buradan tarih derslerinin ulusalcı bir vatandaşlık eğitimi amacını taşıdığı sonucunu çıkarabiliriz. Çünkü tarih daha çok kahramanlık ve gurur kaynağı olarak gösterilmektedir.

Programda Coğrafya dersi için gösterilen hedefler şunlardır (İMMP 1926: 75):

- “Çocuklara doğup büyüdüğü memleketi tanıtmak ve Türk vatanını sevdirmek
- Vatanın muhtelif yerlerinde yaşayan insanları birbirine tanıtmak, her birinin maişet tarzlarını ve ihtiyaçlarını öğretmek ve aralarındaki rabita ve muhabbeti arttırmak
- Dünya ve dünyanın şems âlemindeki mevkii, hareketleri ve bunun neticeleri, dünya üzerinde vukua gelen coğrafya hadiseleri hakkında malumat vermek ve vatanımızla en çok temas ve münasebeti olan memleketler hakkında biraz daha mufassal olmak üzere dünya üzerindeki diğer memleketleri ve milletleri tanıtmak
- Çocuğu daima görüp temas ettiği eşya ve hadisatın sebeplerini araştırmaya ve hadiseler arasındaki rabita ve münasebetleri bulup çıkarmaya sevk etmek suretiyle mülhaza ve muhakemelerini kuvvetlendirmek.”

Böylece Coğrafya derslerinde bilimsel bilgi kadar kültür hakkında bilgi edinmek ve araştırma, inceleme, analiz ve sentez gibi becerilerin geliştirilmesine önem verildiği söylenebilir.

Önceki programda Malumat-ı Vataniyye adıyla mevcut olan ders 1926 İlk Mektep Müfredat Programı’nda Yurt Bilgisi adını almıştır. Bu ders, temel hedefi “yurttaş yetiştirmek” olan ilköğretimin amaçlarını doğrudan doğruya gerçekleştiren bir ders olması nedeniyle özel bir yer kazanır. Programda Yurt Bilgisi dersi müfredatının şu ilke doğrultusunda hazırlandığı söylenmiştir (İMMP 1926: 82):

“Türkiye’yi bir iş ve aile yurdu olmak üzere mütalaa etmek... Mülkiyet ve aile esasına müstenid demokratik bir devlet olan Türkiye’nin ancak bu nokta-ı nazardan mütalası genç talebede devlet, yurt, millet ve milliyet hakkında esaslı bir bilgi husule getirebilecektir. İşte program bu nokta-i nazardan ve bu prensip etrafında tertip olunmuş ve mevzuların mantıki bir surette tevalisine çok dikkat edilmiştir.”

Burada vatandaşlık bilgisine vurgu yapılması kadar, Türkiye'nin demokratik yapısından söz edilmesi de oldukça önemli bir gelişmedir. Bu dersin önemi programda şu şekilde belirtilmiştir (İMMP 1926: 82):

“Yurt Bilgisi dersinin ilk tedrisatta vazifesi pek büyüktür. Çünkü bu ders, diğer dersler için adeta bir telakki ve temerküz sahası teşkil eder. İlk tahsilin birinci maksadı vatandaş yetiştirmek, gençleri mensup oldukları vatan ve millete intibak ettirmektir. Yurt Bilgisi ise bu gayeyi doğrudan doğruya istihdaf eden bir derstir; Bu itibarla diğer derslerin hepsinin bir merkez ve mihver mahiyetindedir.”

Yurt Bilgisi dersinin mihver bir ders olarak gösterilmesi bu dersin vatandaşlık eğitimi açısından önemini göstermektedir.

1926 tarihli İlk Mektep Müfredat Programı'nda Yurt Bilgisi dersinin hedefleri altı maddeyle özetlenmiştir (İMMP 1926: 82–83):

- “Çocuğa, etrafında olup biten işlerin, cereyan eden hadiselerin ahlaki, iktisadi ve hukuki... kısaca, içtimai manalarını idrak ettirmek
- Onda devlet, milliyet ve aile tesanüdüne ibtina eden sağlam bir ahlakîyet hissi tevlid etmek ve yaşatmak
- Çocuğa içinde yaşadığı cemiyette kendisinin oynadığı ve oynayacağı rolü sezdirmek, onu demokratik bir devlette vatandaşların hak ve vazifeleri hakkında esaslı bir fikre sahip etmek
- Çocuğa en geniş mana ile yurdunu ve milliyetini sevdirmek...
- Türk say' ve teşebbüsü ile meydana gelen ve aynı say' ile işletilen müesseselere... bilhassa atf-ı dikkat suretiyle çocukta Türk'ün iktisadi ve medeni kudret ve kabiliyeti hakkında itimad ve iman tevlid etmek ve yaşatmak
- Çocuğa devlet teşkilatı ve hükümet makinesi hakkında esaslı fikirlere ve malumata sahip etmek.”

Burada millî unsurlar ön plana çıkarılmakla birlikte demokratik devlette vatandaşların hak ve görevlerine vurgu yapılması vatandaşlık eğitimi açısından oldukça önemli bir gelişmedir.

Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Kitabı

Afet İnan'ın Atatürk'ün teşviki ve katkılarıyla kaleme aldığı ve Maarif Vekâleti, Talim ve Terbiye Dairesi'nin 7.9.1931 tarih ve 2197 numaralı emriyle okullar için yayımladığı “Vatandaş İçin Medeni Bilgiler” adlı kitabı okulda verilen vatandaşlık eğitimi açısından oldukça önemlidir.

Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları* adlı kitabında söz konusu eserin yazım sürecinden şu şekilde söz etmektedir (Afetinan, 1998: 3):

“1929/1930 ders yılında Ankara Musiki Muallim Mektebi'nde öğretmenlik görevime, Yurt Bilgisi ve Tarih derslerini vermek üzere başlamıştım. Yurt Bilgisi için okutacağım ders kitabını Atatürk gördüğü zaman bunu yeterli bulmamıştı. Kitabın konuları ise kendisini de ilgilendirdiği için evvela benim Fransız Lisesi'nde “Instruction Civique” kitabımdan bazı tercüme yapmamı istedi. Aynı zamanda bu konulara ait çeşitli kitapları, genel sekreteri Tevfik Bıyıklıoğlu'na araştırarak Almancadan bazı tercüme yaptırılmıştı. Kendisi Fransızcadan ve Türkçeden okuduklarını bu tercümeleden de istifade ederek, bazı konuları bizzat yazmış ve bizlere yani bana ve genel sekretere dikte ettirmiştir. Benim o zamanki çalışmalarım bu konulara ait kitapları aramak, okumak ve icap ederse tercüme ederek notlar almak idi. Bu suretle Yurt Bilgisi derslerimi program uyarınca bu yeni incelemelere göre veriyordum.”

Afet İnan'ın çalışmaları ve Atatürk'ün toplantılarında yapılan tartışmalar sırasında alınan notlar çeşitli broşür ve kitapların yayımlanmasına katkı sağlamıştır. Afet İnan bu yayınları şu şekilde sıralamaktadır (Afetinan, 1998: 6-7):

- “Broşür ve risale şeklinde *Türk Çocuklarına Yurt Bilgisi Notları*. Ankara 1929.
- Her konu için ayrı bir kitap olarak: *İntihap* 72 sahife, *Askerlik Vazifesi* 77 sahife, *Şirketler ve Bankalar* 172 sahife, *Vergi Bilgisi* 98 sahife. Bu dört kitap 1930 yılında İstanbul'da basılmıştır.
- Bütün bu konuların toplu olarak bir arada basıldığı kitap (141 sahife) *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* adını taşır. İstanbul 1930.
- “Vatandaş İçin Medeni Bilgiler “adı altında ortaokullarda okutulmak üzere basılmış olanlar ise şu tarihlere sahiptir. Maarif Vekâleti Milli Talim Terbiye Dairesi'nin 7.IX.1931 tarih ve 2297 numaralı emriyle 7. VI. 1932 tarih ve 1908 numaralı emriyle (191 sahife).”

Atatürk tarafından 18.9.1931 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'ye gönderilen tezkerede *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* kitabı konusundaki hassasiyeti açıkça görülmektedir.

“Başvekil İsmet Paşa Hz.ne,

Vatan çocuklarını iyi vatandaş olarak yetiştirmek için klasik tahsil programları arasında yer alan Yurt Bilgisi'nin ehemmiyeti malumdur. Yurt Bilgisi notları olarak muallim Afet

Hanım tarafından şimdiye kadar neşredilen *İntihap*, *Vergiler*, *Askerlik Ve Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* kitaplarının lüzumlu kısımlarını bir araya getirerek ve (Vatandaş İçin Medeni Bilgiler) kitabının birinci cildi olarak yeniden bastırılmak üzere tertibini tavsiye ettim.

Devlet teşkilatının, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, Hükümetin, Hususi idareler ve belediyelerin nasıl kurulup nasıl işlediğini, şirketler ve bankalarla eski kapitülasyonlar, siyasi fırkalar ve aile bahislerini ihtiva eden ve Recep Bey tarafından yeni yazılan kitabın ikinci cildini teşkil eder.

Bu iki kitabın Maarif Vekâletince tespit edilmiş olan mekteplerin muayyen sınıflarında okutulması ve birinci kitabın bir senede ikincisinin de her kısmının bir senede olmak üzere iki senede okutulması muvafık olur. Ders programlarına ilave edilmek üzere okutulan her iki kitabın fihristleri bağlı olarak takdim edilmiştir.

Her iki kitap hiçbir şey mukabilinde olmaksızın sahipleri tarafından Maarif Vekâleti'ne terk edilmiştir. Kitaplar yazılırken ve yazıldıktan sonra bizzat alakadar oldum. Bunların yazılmalarında takip eden maksatlara hizmet edecek kıymet ve mahiyette olduklarını bilhassa kaydederim.

Bu kitabın okutulacağı sınıfların yukarısına geçmiş olan talebeye de mekteplerini bitirmeden evvel programlara ilave olarak okutulmasını çok faydalı bulurum. Bundan başka bu kitapların memlekette yurttaşlara okutulması için revaç temin edilecek her tedbirin kıymetli olacağı kanaatinde bulunuyorum.

Bu mülahazalarımı Hükümetin takdirine ve Maarif Vekâleti'nin usulü dâhilinde yapacağı tetkikat ve alacağı mukarrerata terk ediyorum Efendim.”

Vatandaş İçin Medeni Bilgiler'in Afet İnan tarafından kaleme alınan ilk kitabı 16 bölümden oluşmaktadır: Millet (Türk Milletinin Mütalaası); Devlet; Cumhuriyet; Türkiye'de Cumhuriyet Nasıl Oldu?; İlk Hak, İlk Vazife ve Hak ile Vazifenin Münasebeti; Vatandaşa Karşı Devletin Vazifeleri; Hürriyet; Bağlılık (Solidarite); Çalışmak-Meslek; Vatandaşın Devlete Karşı Başlıca Vazifeleri; İntihap (İntihap Hakkında Umumi Bilgiler); Vergi Hakkında Umumi Bilgiler; Askerlik Vazifesi; İntihap (Türkiye'de Meb'us İntihabının Kanunen Sureti Cereyanı); Vergi (Türkiye Cumhuriyeti'nde Vergi Sistemi); Askerlik (Askere Girmeden Evvel ve Girdikten Sonra Askerlik Muamelelerine Dair Kısa Bilgiler) ve Hürriyet.

Afet İnan, yurt bilgisinin önemini *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* kitabının *İzah* bölümünde “İnsanlar, tanıdıkları, bildikleri şeyleri severler ve sevdikleri

şeylerle alakadar olurlar. Bu sebeple yurt bilgisinin vatandaşlarda memleket sevgisini beslemek konusunda çok ehemmiyeti vardır” şeklinde açıklamaktadır (Afetinan, 1998: 13).

Vatandaş İçin Medeni Bilgiler'in ikinci kitabı CHP Genel Sekreteri Recep Peker tarafından hazırlanmıştır. 30 bölümden oluşan ikinci kitap şu konuları kapsamaktadır: Teşkilat-ı Esasiye, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Meclis'in İşlemesi, Heyet-i Umumiye, Kanun, Bütçe, Muhasebat Divanı, Devlet Şurası, Siyasi Fırkalar, Hükümet Teşkilatı, Adliye; Temyiz Mahkemesi, Ticaret Davaları, Avukat ve Baro, Dâhiliye, Vilayetlerin Hususi İdaresi, Belediyeler, Köy, Memurlar, Hariciye, Eski Kapitülasyonlar, Maarif, Maliye, Nafia, İktisat, Şirketler, Bankalar, Sıhhiye ve İçtimai Muavenet, Aile, Millî Müdafaa.

Sonuç

Cumhuriyet'in gerektirdiği insan modelinin oluşturulmasında okullarda verilen vatandaşlık eğitimi büyük rol oynamıştır. Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yılında vatandaşlık eğitimi bağlamında değerlendirilebilecek Tevhid-i Tedrisat Kanunu, öğretim programlarında değişiklikler ve Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabı üzerinde durulmuştur.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Yeni Türkiye Cumhuriyeti'ndeki tüm eğitim kurumları, Cumhuriyet vatandaşlarını yetiştirme ortak hedefine ulaştırılmış, birbirine zıt görüşlü farklı insan tiplerinin ortaya çıkmasının ve toplumsal çatışmanın önüne geçilmesi amaçlanmıştır. 1924 ve 1926 İlk Mektepler Müfredat Programları'ndaki değişikliklerle Cumhuriyet vatandaşının sahip olması gereken bilgi, beceri ve değerlerin çerçevesi çizilmiştir. Son olarak *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* kitabı ile temel vatandaşlık bilgileri konusunda akademik kaynak sağlanmıştır.

Elbette ki bu gelişmeler vatandaşlık eğitimi için birer başlangıç noktası olmuştur. Toplumsal gelişmeler, küreselleşme ve siyasal olayların da etkisiyle günümüz vatandaşlık eğitimi çok farklı bir konuma gelmiştir. Ancak günümüz eğitime temel oluşturması açısından Cumhuriyet'in ilk on yılında vatandaşlık eğitimi alanında yaşanan bu gelişmeler önemli birer dönüm noktası olma niteliğini korumaktadır.

Kaynaklar

- Afetinan, A. (1998), *Medeni Bilgiler ve Atatürk'ün El Yazıları*, Ankara: TTK Yayınları.
- Akyüz, Y. (1999), “Cumhuriyetin Başında Türk Çocuğunun Yaşam İlkelerine İlişkin Orijinal Bir Belge ve Bazı Yabancı Örnekler”. *Milli Eğitim*, Sayı 141, ss. 3–11.
- Akyüz, Y. (2001), *Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Başgöz İ., H. W. Wilson (1968), *Türkiye Cumhuriyetinde Milli Eğitim ve Atatürk*, Ankara: Dost Yayınları.
- Ersoy, A. F. (2007), *Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Eğitimine İlişkin Görüşleri*, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Heater, D. (2007), *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- *İlk Mekteplerin Müfredat Programı* (1340), Maarif Vekâleti İlk Tedrisat Dairesi, İstanbul: Matbaa-ı Amire.
- *İlk Mekteplerin Müfredat Programı* (1926). Birinci Tab, İstanbul: Milli Matbaa.
- Keskin, Y. (2002), *Türkiye'de II. Meşrutiyetten Günümüze Kadar Uygulanmış Olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Analizi ve Karşılaştırılması*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Oğuz-Kılıç, A. (2007), *Fedakâr Eş-Fedakâr Yurttaş: Yurttaşlık Bilgisi ve Yurttaş Eğitimi*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Schnapper, D. (1995), *Yurttaşlar Cemaati, Modern Ulus Fikrine Dair*, İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Tezgel, R. (2008), *Yeni İlköğretim Programlarında İnsan Hakları Vatandaşlık ve Kentlilik Eğitimi*, Ankara: Araştırma Yayınları.
- Üstel, F. (2005), *Makbul Vatandaşın Peşinde: II. Meşrutiyetten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İstanbul: İletişim Yayınları.